

MŰHELY

CSISZÁR ÁGNES

Soproni utcák rejtett kincsei:
Sopronbánfalva. Kutyahegy
(1. rész, A–Gy)

Bánfalva, illetve mai hivatalos nevén Sopron-Kertváros a honfoglaló magyarok legelső települései közé tartozott Sopron környékén. Eredeti neve, amelynek legkorábbi okleveles említését 1277-ből ismerjük Szovány volt. Ez feltételezhetően az első birtokos személynévéből alakult ki. A fokozatosan elnémetesedő község lakói Zewan, később a „falu” szó német megfelelőjét is hozzátéve Zewan-dorf néven emlegették. Az ösztönös nyelvérzék azonban a név első szótagját a német „zu” előtaggal vélte azonosnak, és mint „lényegtelen”, fokozatosan elhagyta. Így jött létre a magyar Szoványból röpké másfél évszázad alatt a német Wandorf. Amikor aztán az eredeti név végleg elfelejtődött, a község új magyar nevét már ebből a német alakból képezték: a két ajak között ejtett „w” hangot, mivel az a magyar nyelv hangzásvilágától idegen volt, „b”-vel helyettesítették, a „dorf” utótagot pedig egyszerűen magyarra fordították. Ami végül a település mai hivatalos nevét illeti, az minden előzményt nélkülözve egyszerűen a községnek a városhoz való csatolását hivatott kifejezni.¹

Az elnémetesedett községnek az egyik 19. század végi népszámlálás idején már egyetlen magyar anyanyelvű lakója nem volt. Történelme és környezete ugyanakkor folyamatosan Magyarországhoz kötötte, így kettős kapcsolata alakult ki a magyar és a német hagyományokhoz, kultúrához. A település sajátos földrajzi adottságai pedig egyedi, értékes településszerkezetet és építkezési hagyományokat hoztak létre. A 12. századi templom körül kialakult középkori falu a Lóvérek alatt meghúzódó szűk völgyben, a Rák-patak mentén terjeszkedett eleinte, és bár ma már jóval több utcája van, valamikori hosszú, útfalu jellegét most is őrzi. A társadalmi viszonyokkal összefüggésben itt alakult ki az ország egyik legsűrűbben beépített kistelepülése. Lakosságát 1890 és 1900 között a természetes szaporodáson túl a bevándorlás is növelte, hiszen az ipari üzemek, például a Vasárugyár vonzásában még Ausztriából is költöztek ide.

Az I. Világháborúban a községből 510 fő vett részt, akik közül 89-en haltak meg, ugyanekkor hadifogolytábor is működött a faluban. E fogolytáborból és a katonai kórházból 1651 osztrák és magyar katonát, valamint antant hadifoglyot temettek el a katonai, ma: hősi temetőben. Azóta már a II. Világháború soproni polgári és katonai áldozatainak egy része is itt nyugszik.

¹ Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 4. bőv., jav. kiad. Budapest, 1988, 489.

Az 1921-es népszavazáskor a magyar hazával való érdekközösség érzése, a magyar állampolgári öntudat a Sopron környéki németajkú községekben nem volt elég mély, így Bánfalva lakossága 925:217 arányban Ausztria mellett szavazott.² Ennek oka lehetett a nemzetiségi rokonszenv mellett a nyelvi azonosság, másrészt a már akkor jellemző munkavállalás az ausztriai vagy későbbi burgenlandi területeken, a gazdák nyugat felé kereskedése, melyet a Monarchia vámközössége is elősegített, illetve a jobb és gyorsabb közlekedés Bécs és Ausztria más részei felé.

A nagyhatalmak 1945 nyarán a potsdami konferencián nem kötelezték Magyarországot a német ajkú lakosok kitelepítésére, illetve elűzésére, hanem „csak” lehetőséget adtak erre, az ország balra tolódó politikai vezetése szovjet és csehszlovák nyomásra azonban elfogadhatónak tartotta a németek kollektív megbüntetését. Sopronbánfalva 1941-es népszámlálási adatai szerint a 3391 főből nemzetiségre 2524-en, anyanyelvre 2784-en vallották magukat németnek.³ Ez alapján 2062-en szenvedték el az elűzést: 514 katolikus és 1553 evangélikus vallású lakos.⁴

Az ősi település, bár nem érintetlenül, de máig megőrizte értékeit és jellegzetességét. Nekünk, az utókornak tehát magától értetődő kötelességünk, hogy erre vigyázzunk úgy, hogy minél jobb kompromisszum jöhessen létre a múlt megőrzése és a mai komfortosság sok szempontból ellentétes, de összehangolható követelményei között. E tanulmány a városrész értékeinek megőrkítésére vállalkozik az utcanevek betűrendjében.

Ady Endre út

Az út a Frankenburg úti aluljárótól az egykori önálló Bánfalva falu központját jelentő Hajnal térig húzódik. Mai nevét 1945-ben kapta. A 18. század végétől ismert térképek szerint ez az utca tekinthető az egykori Bánfalva egyik fő útjának, noha a 19. század második feléig itt húzódott a Rák-patak (vagy Altbach).

Az út korábbi elnevezése Nándor fasor volt (kb. 1866); illetve a bánfalvi falurészhez tartozó szakaszé Ödenburgerstrasse. A fasor névadója, Braun Nándor (Sopron, 1802. május 1.– Sopron, 1877. december 27.) evangélikusnak lett keresztelve.⁵ Apja Johann Ferdinand Braun, anyja Catharina Fleischacker volt. Szappanfőzéssel és gyertyamártással foglalkozott 1829 és 1856 között. 1849-től városi képviselő, majd 1854-től hol tanácsnokként, hol törvényhatósági tanácsosként szerepel a feljegyzésekben. Már 1835-ben szorgalmazta az evangélikus templomhoz a torony felépítését, 1856-ban pedig megválasztották az evangélikus konvent elnökévé. Ugyanezen év május 1-jén átadta az Alomhe-

² Winkler (Köszeghy) Elemér: Sopronbánfalva emberföldrajzi leírása. Föld és Ég, 4 (1924), 2. szám 78. http://acta.bibl.u-szeged.hu/10376/1/fold_004_002_075-090.pdf (Letöltés: 2021. 03. 28.)

³ A magyarországi németek kitelepítése és az 1941. évi népszámlálás. Összeállította: Czibulka Zoltán, Heinz Ervin, Lakatos Miklós. Budapest, 2004, 347.

⁴ Penger Gyula: Az 1948. évi Győregházmegeyi összeírások: Quinquennális relációk. In: Levéltári Szemle, 67 (2017), 4. sz.. 77.

⁵ Braun Nándor születési bejegyzése <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSVH-TDQ9?i=333&cat=206472> (Letöltés: 2021. 02. 17.)

gyen (Streuberg) saját költségén létesített pihenő- és kilátóhelyet a hozzá vezető sétaúttal együtt, amely hamar népszerű lett. 1859-ben a szőlő- és pincebizottság vezetőjévé választották. 1863 és 1865 között a templomi zene művelése és a „társas dal élvezete” céljából alakult Dalfűzér (Liederkranz) egylet elnöke, majd dísztagja volt. Flandorffer Ignác és Braun Nándor vezetésével alakult meg 1865-ben a Verschönerungs-Tischgesellschaft, amely 1869-től Soproni Városi Szépítő Egyletként működött tovább (ma: Soproni Városszépítő Egyesület). Braun tagja volt az 1865. május 10-én összeült előkészítő bizottságnak, amely megalapította Pest, Pozsony, Temesvár és Debrecen után az ország ötödik gázgyárát. 1873. május 13-án megtartott Soproni Általános Takarékpénztár alakuló közgyűlésén választmányi tag volt. Utolsó várospolitikai tevékenysége az 1876-ban létrehívott Erzsébet kerti, akkor Új kerti (Neuhof) bizottságban való tagsága. 1872. augusztus 16-án kelt végrendeletében a népiskola számára képezdei és líceumi ösztöndíjakra, a szegények és árvák ellátására, nyugdíjakra összesen 7000 forint alapítványi összeget hagyott. Síremléke a régi evangélikus temetőből való áthelyezés után ma a Balfi utcai evangélikus temető XXI. parcellájának 8. sz. sírhelyén áll.⁶

Az egykori önálló falut a várossal összekötő útrészt 1967-ben építették meg, ami így lett a mai aluljáróig egybefüggő. Az útszakasz jellegzetességei közül egy műemlék szobrot és két helyi védettség alá eső épületet kell megemlítenünk.

A Mária-oszlop. Az alkotás a falu egykori belterületén, a Sopronba vezető út mellett, kereszt alakban kivágott talapzaton, ión oszlopon szobor áll: Máriát, mint az Ég királynőjét ábrázolja. 18. századi alkotás, 1820 táján az oszlop alján még két mellékalak is állt. Jelenlegi helyére az 1970-es években került. Újraszentelése a restaurálás után 2009. szeptember 13-án, a bánfalvi búcsú napján történt. Restaurálását a peresztegi Faragó és Faragó Kőrestaurátor és Építőipari Kft. végezte.

Az Ady Endre úton két jellegzetes, helyi védelem alatt álló lakóház van. Az egyik a 193. házszám alatti épület, amely kora klasszicizáló lakóház, jellegzetes tömeggel. Bejárati ajtajában a múlt diszkrét bájaként a hivatalosan 193.-nak hívott, de vélhetően a 191. házszám táblája látható. A másik egy szabadon álló, részben földszintes, részben emeletes lakóépület, a 195. sz. ház.

Alsóerdő utca

Az Erdei Malom közt és a Felsőerdő utcát délen összekötő utca. Nevét 2005-ben kapta újonnan beépülő közterületként. A Kutya-hegy korábbi elnevezéseként a Kurta-Újhegy a korabeli térképeken németül két alakban tűnik fel: Kurze Neubirg és Kurzwald.⁷ Bánfalvánál 1855-ben tagosították a külterületet, ekkor több gyümölcsöskert volt a Magas-szántók, a Hosszú-újhegy és a Kurta-hegy dűlőkben. A falutól északra elterülő

⁶ *Dávidházy István:* Egy érdemes soproni polgár élete: Braun Nándor 1802–1877. Soproni Szemle 48 (1994), 4. sz. 348–361.

⁷ Dorf Wandorf ungarisch Bánfalva in Ungarn Oednburger Districtus Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) Kataszteri Gyűjtemény, S 78, 208. téka, Sopronbánfalva 1–8.]

Mária-oszlop az Ady Endre út bánfalvi szakaszán (A szerző felvétele)

dombháton szántóföldeket, délre réteket és erdőt, északnyugatra szőlőt és gyümölcsöst említenek.⁸

A Kutya-hegy neve Friedberger Farkas patkolókovács és mostohaanyja, Orsolya, Henrik kovács özvegye közötti örökösödési vitában kerül elő 1542-ben Hundsberg alakban a rajta levő szőlők kapcsán.⁹ Az 1856-os kataszteri térképén a falutól északnyugatra, az Erdei malom fölötti dűlőkben a legtávolabbi a Lange Neubirg dűlő, ettől keletre a Kurtze-Neubirg dűlő következik. Emellett található a Satz dűlőnév. Ezeket közösen hívják Hundsbergnek.¹⁰

⁸ *Rozsondai Károly, Sümeghy József: Sopronbánfalva: Falutanulmány és községrajz. Sopron, 1937, 67–68., 146.*

⁹ *Tirnitz József, Szakács Anita: Sopron város tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái I. 1533–1554. Sopron, 1996, 36–37.*

¹⁰ *Kücsán József: Adatok Sopron északkeleti külvárosának 17–18. századi szőlőbirtoklásához. In: Soproni Szemle 53 (1999), 4 sz. 382–389, 1. térkép, a 384–385 oldalak között.*

Artner Vilmos utca

A Dalárda utca 16-18. házszámok kanyarulatából induló utca nevét 2016-ban kapta, jelenleg zsákutca.

Artner Vilmos, azaz Wilhelm Artner (Sopron, 1602 – Sopron, 1657. április 15.) Artner Farkas (Wolfgang) városkapitány legidősebb gyermekeként született, anyja Margaretha Schmid, a lajtafői *consul* lánya volt. Az apát 1611-ben választották meg belső tanácsosnak. Wilhelm alsó iskoláit szülővárosában végezte, atyja 1618-ban küldte a boroszlói (Wrocław) gimnáziumba tanulni. Itt Thomas Sagittarius (1577–1621) német polihisztor tanítványa volt három évig. 1621-ben iratkozott be a frankfurti egyetemre,¹¹ majd 1623 novemberében Tübingenbe. Jogi doktori védését 1625. szeptember 2-án tartotta, és ezzel szülővárosából másodikként nyerte el a doktori címet.¹² Az erről kiállított bizonyítvány szövege is ismert.¹³ 1627. július 14-én megkérte Hornig Judit kezét, akinek apja néhai Balthasar Hornig belső tanácsos, nevelőatyja Christoph Lackner volt. Ebből a házasságból hét gyermek született.

Artner a tanács tagja maradt 55 éves korában bekövetkezett haláláig. Ez idő alatt többször viselte a polgármesteri tisztséget, így például 1636–37-ben és 1652-ben is. Többször vett részt a város képviselőtársaságában az országgyűlésen, így az 1637–38-as, valamint az 1646–47-es diétán.¹⁴ Ügyvédi tevékenységet is folytatott, jogász tudását nemcsak városában, hanem annak tágabb környezetében is elismerték.¹⁵ A korabeli európai jogtudományban és városa jogában egyaránt járatos városvezető ügyvéd nemcsak ügyfelei és városa érdekeit képviselte kiválóan, hanem tudását hite és a soproni evangélikus egyházközség érdekében is kamatoztatta. Szembeszállt a jezsuitákkal, nehogy további ingatlanokat szerezzenek a városban. Ebben mellette Wittnyédy István is kitűnt.¹⁶ 1641. május 6-án a városi tanács őt választotta meg a Szent Mihály-templom tempomatyjának.¹⁷ Következetes evangélikus kiállása ellenére 1647-ben királyi asztalnoki címet kapott.¹⁸

¹¹ P. Szabó Béla: Hungarológiai munkácska államtudományi hangsúlyokkal a 17. század első feléből. In: *Gerundium* 8 (2017), Reformáció különszám, 147–165.

¹² *Oratio De Laudibus Juris, ac praecipue superioris seculi in Germania Jurisperitis habita, in Actu Solenni ab ipso Magnifico Tubingensi Rectore D.D. Joh. Halbrittero, Antecessore Maximo, Patrono mihi magno. cum ego Gvilelmus Artner, Oedenburgensis, in J.U.Doctorem renunciarer. die 14. Septembr. An. 1625.*

¹³ *Hoffmann Gizella: Artner Vilmos (1602–1657) testimoniuma. In: Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 2006, 82–84.*

¹⁴ *Payr Sándor: A soproni evangélikus egyházközség története, A reformáció kezdetétől az 1681-ik évi soproni országgyűlésig, Sopron, 1917, I, 338.*

¹⁵ *Úriszék. XVI–XVII. századi perszövegek. Szerk. Varga Endre. Budapest, 1958. 673.*

¹⁶ *Payr i.m. I, 324–325., Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. Sopron, 1924. 14.*

¹⁷ *Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Budapest, 1982, 190. sz.*

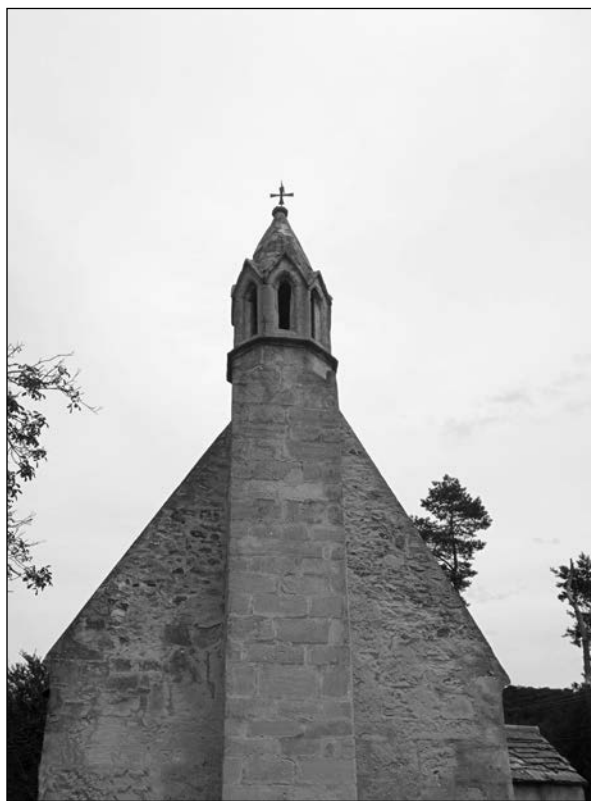
¹⁸ *Aula familiaritatus Wilhelmi Artner Magistri Ciuium Civitatis Soproniensis. MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii, 10., 13–14.*

Avar utca

A Szőlőskert utcát délről köti össze az Erdei Malom közzel. Nevét 1950-ben kapta arra emlékeztetve, hogy a falu környékét kelták és avarok lakták; azelőtt Berggasse-nak illetve Hegy utcának hívták.

Az utca jellegzetességei: Az Avar u. 44. alatti ház építésekor 19. századi mészégető kemencét tártak fel. Az ovális formájú, erősen kiégett földkemence tüzelőnyílása épen megmaradt. Tüzelőgödrt széles padka veszi körbe. Feltöltésében égett kövek és faszén között vaskori (Hallstatt-kori) cserepek kerültek elő, másodlagosan. A hegyoldalba vágott kemencével korai vaskori gödröt bolygattak meg.¹⁹

Az Avar utca mentén helyi védett tájértékű területbe tartoznak: a 44-106 sz. közötti ingatlanok. Az Avar utca 44. egy régészeti lelőhellyel érintett terület. A településre jellemző részházak: Avar u. 16., 22., 34., 54., 72., 78., 82., 84., 98., 102.

Mária Magdolna templom nyugati oromfalas homlokzata a toronnyal (A szerző felvétele)

¹⁹ Gömöri János – Iváncsics Jenő: Egy sopronbátfalvi mészégető kemence leletmentése és archeometriai vizsgálata. Soproni Szemle 67 (2013), 3. sz. 265–271.

Mária Magdolna templom déli oldala a templom bejáráttal (A szerző felvétele)

Bánfalvi út

Az egykori önálló Bánfalva falu központját jelentő Fő, ma Hajnal térig húzódik. A Kossuth Lajos úttól indulva párhuzamosan halad az Ady Endre utcával. Korábbi elnevezése Hauptstrasse.

Ennek az útnak a legfőbb jellegzetessége a Mária Magdolna-templom. A templom telkét terméskő fal övezi. A belépőt festői látvány fogadja, román hajóval, gótikus toronnyal, szentéllyel ellátott egyhajós templom, a szentély északi oldalán vastag falú sekrestye. A nyolcszögű kősisak csúcsán kőgömbön kovácsolt vaskereszt, zászlóján 1748 évszám. Nyugati homlokzatán a torony két oldalán Szent József és Remete Szent Antal kőszobra, 18. századi barokk. A hajó diadalívén feltárt freskók alapján a templomot a 12. századra datálták. A torony nélküli templomot a gótikában átalakították; a nyolcszög négy oldalával záródó szentélyt alakítottak ki, hajójára magas hajlású tető került, nyugati oromfalára pedig harangtornyot emeltek. A templom helyreállítását régészeti feltárás és falkutatás előzte meg 1949-50-ben. Ekkor a román stílusú falképek feltárása mellett a templom kifestését megörökítő 1427-es évszám került elő a szentély gótikus zárókövének. A fel-

tárt részleteket bemutatták, homlokzatát pedig vakolatlanul hagyták, ezáltal a román és a gótikus fázis jól leolvasható. A kápolna északi falánál egy kőfallal határolt, közvetlenül a templom falához csatlakozó, téglalap alakú, a 16. században épült ossarium (csontház) került a felszínre. Restaurátor, tervező építész: Gerő László. Társtervező: Szakál Ernő. Régész: Héjj Miklós. Kőszobrász, restaurátor: Szakál Ernő.²⁰

Természeti védetség alá esik hét juharlevelű platán a Bánfalvi úton. A mezőgazdasági szakmunkásképző iskola (Bánfalvi út 48–50.) 1960-as évek végén telepített gyümölcsösében bronzkori településnyomokra (gödörök, edénytöredékek) bukkantak.²¹

A Bánfalvi út 51. alatt (névváltozatai Greilinger-telek, Mühlacker-dűlő, Heimler Károly telke) a volt Katonai Csapatkórháztól a Bánfalvi út és a Rák-patak között római kori vízvezeték nyomai kerültek elő 1925 őszén, szántási munkák közben. Régi falazatra, majd kőből falazott csatornára akadtak. A vízvezetékét a 2. század elején létesítették, a bélyeges téglán a legio XV Apollinaris pecsétje található: a Carnuntumban (Deutsch Altenburg) állomásoztatott legio Scarbantia közfürdőjét építette.²²

A Bánfalvi út 63–77. sz. házak között 1971–1972-ben i.e. 380–250 körüli kelta sírt, Árpád-kori (10–11. századi) vasolvasztó telepet, vas-, zsugor- és folyósalakot, nyugat-magyarországi típusú Árpád-kori vasolvasztó műhelyt és imolai (ÉK-magyarországi) típusú vaskohót találtak. A műhelyben két kemencét tártak fel, az épebbet a múzeum számára kiemelték. A műhelyben fúvócsövek, érczúzó, hulladékgyödrökben a vassalakkok mellett vaskapocs is előkerült. A közelben egy 11–12. századi gödörházat is feltártak, sarkában kőből épített kemencével, a kemence előtt tűzhellyel és három üllögödörrel. A ház végében terménytároló verem volt.²³ A Bánfalvi utca 69. a kohó lelőhelye, a 82. sz. a kelta sír.²⁴

²⁰ Sedlmayr János: Dr. Gerő László (1909–1995). Budapest, 2006. 28.; Csányi Károly, Lux Géza: A sopronbánfalvi Mária Magdolna-templom. *Technika* (10) 1942, 432–435.

²¹ Nem legenda a sopronbánfalvi alagút: Másfélezer éves római vízvezeték Sopronban? In: Sopronvármegye, 1924. VIII. 12., 181. sz.; A másfélezer éves alagút nyomán: Tegnap megkezdődtek az ásások. In: Sopron-vármegye, 1924. VIII. 13. 182. sz.; A Bánfalva–soproni alagút: A tegnapi ásások eredménye egy 1800 éves római pénz. In: Sopronvármegye, 1924. VIII. 14. 183. sz.; A bánfalva–soproni alagút nyomán. Sopronvármegye, 1924. VIII. 15., 184. sz.; VIII. 29. 194. sz.; VIII.30., 195. sz.; Sopron és Bánfalva közt kétezeréves római vízvezetékét találtak. Sopronvármegye, 1925. X. 11., 230. sz.; *Póczy Klára*: Föld alatti falazott csatornák. In: *Közművek a római kori Magyarországon*. Budapest, 1980, 65–67.; *Gabrieli Gabriella*: Sopron, Bánfalvi út 51. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2008*. Budapest, 2009, 271.

²² Sopron-Bánfalvi út. In: *Az 1968. évi régészeti kutatásai*. Szerk. Sz. Burger Alice. Budapest, 1969, 20.

²³ *Gömöri János*: Sopron, Bánfalvi út. In: *Régészeti Füzetek*, 26. Budapest, 1973. p. 85–86.; *uő*: Kora császárkori és Árpád-kori település, X. századi vasolvasztó műhely Sopronban. *Arrabona*, 1973. 69–123.; *uő*: IX–X. századi vasolvasztó helyek Sopron környékén. In: *Soproni Szemle*, 1976. 27. 3. p. 239–255.; *uő*: *Castrum Supron: Sopron vára és környéke az Árpád-korban*. Sopron, 2002, 154–162.; *uő*: *Az avar kori és Árpád-kori vaskohászat régészeti emlékei Pannoniában: Magyarország iparrégészeti lelőhelykatasztere I. vasművesség. The archaeometallurgical sites in Pannonia from the avar and early Árpád period: register of industrial archaeological sites in Hungary I. Ironworking*. Sopron, 2000, 373.

²⁴ *Gömöri János*: *Régészeti emlékek*. In: *Soproni Tájvédelmi Körzet. Monografikus tanulmányok a Soproni-hegység természeti és kulturális értékeiről*. Szerk. Kárpáti László. Budapest, 2019, 247–265.

A Bánfalvi út 173. alatti szabadon álló, egytengelyes, oromzatos, földszintes lakóház 1958 óta nyilvántartott műemléki érték. Utcai ablakait a szokásos háromosztatúra cserélték.

A Bánfalvi út 180. alatt, a Széchenyi István Városi Könyvtár Bánfalvi fiókkönyvtárának falán Vándor Sándor emléktáblája: „Vándor Sándor a magyar forradalmi munkás-énekkarok kiemelkedő fejlesztőjének emlékére. Mártírhálált halt 1945-ben Sopronbánfalván. Állította az Országos Diáknapok Szervezőbizottsága 1967-ben. Vándor (szül. Venetianer) Sándor (Miskolc, 1901. július 28. – Sopronbánfalva, 1945. január 16.) magyar karmester, zeneszerző. 1945. január 16-án, a Malomhegy utca 10. szám alatti, Poropatic-héle hengermalomban végtagjai elfagyásától, 43 évesen esett a nyilasterror áldozatául. Sírja ma a Fiumei úti temetőben található: 24-es parcella, I. sor, 75. sír. 2004 óta védett. Károlyi Gyula kőfaragó restaurálása utáni helyezték vissza a táblát 1998. júl. 25-én.

A Bánfalvi út 186. épület helyi védelem alatt álló szabadon álló, egyemeletes lakóház. Kora historizáló épület lehetett, de ma átépített, hattengelyes. A Bánfalvi út 188. alatt található a Pálos-malom (Pauliner Mühle) – Krausz- Nagy-, Schwarz-, Perge-malom.²⁵

Boldizsár utca

Nevét 2003-ban kapta. Az Újdúló utcát DK-ről köti össze a Rozsondai Károly pedagógusról elnevezett utcával. Boldizsár a bibliai háromkirályok egyike, később az utasok, útonjárók, vándorok, zarándokok, vendégfogadósok patrónusa lett.

Boronkai Pál utca

Külterületen, az Ágfalva felé tartó kerékpárútról ágazik le DNy-i irányban. Mindkét oldalán mezőgazdasági terület helyezkedik el, amelyeken gazdasági épületek találhatók.

Boronkai (szül. Bergmann) Pál Keresztély Mihály Károly (Sopron, 1897. június 27.²⁶ – Sopron, 1970. január 21.) mérnök, Sopron város főmérnöke. Apja Bergmann Adolf evangélikus vallású lakatosmester, anyja a gloggnitzi Maria Mangold. A nagymúltú Széchenyi István reáliskolában érettségizett 1916-ban, ezt követően a M. Kir. József Nádor Műszaki Egyetem mérnöki karán folytatta tanulmányait. A háborúban egyetemi hallgatóként a MÁV-nál Gospic térségében a dalmát tengerpartot feltáró hadifontosságú vasútvonal építésén dolgozott. 1921. december 19-én szerezte meg mérnöki oklevelét. Bergmann Pál (nevét csak 1948-ban magyarosította Boronkaira) egész életét Sopron szolgálatába állította. Már 1922. április 1-jén tiszteletbeli mérnökként alkalmazta szülővárosa, néhány nap múlva letette a hivatali esküt is. Két év múlva nevezték ki városi főmérnökké. 1925. június 12-én tette le az esküt ebben az új - és végleges munkakörében. Munkássága

²⁵ Horváth Zoltán: A soproni és sopronbánfalvi molnárcsaládok és malmaik története: 1767–1950. Sopron, 1993. 79–88.

²⁶ Anyakönyv: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33SQ-GTVQ-9QPR?i=171&wc=92QQ16N%3A40680801%2C52486101%2C41169801&cc=1452460> Letöltés: 2021. 05. 01.

kitűnő példája a szülővárosát szerető, annak érdekében a legteljesebb odaadással dolgozó és jelentős eredményeket elérő mérnöknek. Működése kiterjedt a város csatornázási, vízellátási és szennyvíz-elvezetési kérdéseire, s nemcsak mint tervező, hanem mint építésvezető is dolgozott. Az egész várost behálózzák a nevéhez köthető mérnöki létesítmények. Nagy érdemeket szerzett a várostervezés terén is.

Súlyos feladattal kellett a város mérnöki hivatalának megbirkóznia a második világháborúban a várost ért hatalmas légitámadások következtében szinte legnagyobb részében rommá változott város újjáépítésében. Ebben oroszlánrésze volt Boronkai Pálnak. 1945–50 között az ő vezetésével történt meg, a pusztulás mértékét tekintve igen rövid idő alatt, a csatornahálózat és a Bánfalvi-patak sérült boltozatának helyreállítása. 1965-ben a nagy árvizek időszakában pedig az árvízvédelmi feladatok megoldását dolgozta ki teljes részletességgel.

A Nehézipari Műszaki Egyetem Sopronban működött Bánya- és Földmérnöki Karán 1951-től kezdve több éven át a vízépítéstan és mélyépítési enciklopédia előadója volt. A közműfejlesztéssel és városrendezéssel kapcsolatos tanulmányai főleg a Soproni Szemle hasábjain jelentek meg. Sírja a Szent Mihály temetőben található.²⁷

Borz utca

Nevét 2011-ben kapta. Délnyugatról északkeletre köti össze a Lakfalvi utcát a Vepperdi utcával. A Sopron és környékének kisméretű faunájába tartozó borz (*Meles meles*) védett faj.

Brennbergi út

A Hajnal térről induló utca nevét 1898-ban kapta. A németül Brenberger Strasse északkelet-délnyugati irányban fut végig a teljes falun egészen a Várhely utcáig.

Jellegzetességek: Erdei Iskola, Brennbergvölgyi Tábor.

Az erdei iskola 1918-ban nyitotta meg kapuit. A város nagyhírű szülőtte, Manninger Vilmos (Sopron, 1876. szeptember 30. – Sopron, 1945. május. 2.) sebészprofesszor, a rákkutatás hazai úttörője ajándékozta 1917-ben a városnak a brennbergi erdőben fekvő telkét a rajta álló nyaralóval és gazdasági épületekkel együtt, hogy ott elsősorban Sopron városi és vármegyei beteg gyerekeket gyógyítsanak. Az internátusban 6–14 éves korú gyermekeket: 18 fiút és 18 leányt fogadtak, akik állandó orvosi felügyelet mellett végezték az elemi iskolai tanulmányaikat. 1948-tól Állami Erdei Gyógyiskola néven folytatta munkáját. Ma a Doborjáni Ferenc Speciális Nevelési és Oktatási Központ működik a kibővített iskola falai közt, ápolva az elődök emlékét.²⁸

²⁷ Garád Róbert: Boronkai Pál. In: Hidrológiai Közlöny 50 (1970), 6. sz. 243.; Vendel Miklós: Boronkai Pál. In: Hidrológiai Tájékoztató 10 (1970) június. 7; Kubinszky Mihály: Emlékezés Boronkai Pál városi főmérnökre (1897–1970). In: Soproni Szemle 52 (1998), 3. sz. 261–263; Kozák Péter: Boronkai Pál. <https://nevpont.hu/palyakep/boronkai-pal-926ff> (Letöltés 2021. 04. 24.)

²⁸ Németh Ildikó, Patyi Gábor: Sopron iskolaváros: Gondolatok a Sopron Monográfia számára készítendő iskolatörténeti áttekintés kapcsán. In: Soproni Szemle 61 (2007), 1. sz. 22.

Az intézmény nagy becsben tartja az adományozó személyét, illetve a Manninger családot. Ennek jeleként rendben tartják az adományozó édesapjának, dr. Manninger Gusztáv Adolfnak (1842–1917) az iskola közelében lévő síremlékét. 2000. október 6-án, az intézmény fennállásának 50 éves jubileumi évfordulóján az intézmény falán dr. Manninger Vilmos emlékére domborművet helyeztek el.²⁹

Brennbergi út 82. Erdei iskola. 1,8544 ha védett faállománya magas kőrís (*Fraxinus excelsior*), kislevelű hárs (*Tilia cordata*), mezei juhar (*Acer campestre*) és mézgás éger (*Alnus glutinosa*). A Brennbergi út menti erdő természetvédelmi terület. A lucfenyő (*Picea abies*) óriási példányai váltak jelképévé a brennbergi autós pihenőnek is.

Darufalvi utca

Nevét 2001-ben kapta az Erdei malom közből délnyugatra nyíló zsákutca. Darufalva (németül Drassburg, horvátul Rasporak) község Ausztriában, Burgenland tartományban, a Nagymartoni járásban. Itt született Csatkai Endre (Darufalva, 1896. augusztus 13. – Sopron, 1970. március 12.) történész, művészettörténész, muzeológus. Szülőházán, a Baumgartner Str. 10. falán 1986. szeptember 11-én emléktáblát helyeztek el a következő szöveggel: „Ebben a házban született 1896. VIII. 13-án Dr. Csatkai Endre, Sopron város, Sopron megye és Burgenland művészeti és művelődéstörténeti emlékeinek kiváló kutatója.”³⁰

Dóczy Lajos utca

A Cházár András térről északkelet-délnyugati irányban nyíló zsákutca a Besenyő utca felé (1927). Németkeresztúri báró Dóczy Lajos, eredeti nevén Ludwig Dux (Németkeresztúr, 1845. november 29. – Budapest, 1919. augusztus 27.)³¹ cs. és kir. külügyminiszteri osztályfőnök, a Kisfaludy és Petőfi Társaság tagja, újságíró, költő. Atyja Moritz Dux bőrkereskedő volt, anyja Roza Rosenberg. Apja temetéséről maradt fent az a szomorú anekdota, hogy bár sokat adakozott a temetőre, mégsem vehetett részt a temetésen, hiszen Dóczy Lajos keresztény hitre áttérve nem vehetett részt ortodox zsidó temetésen. Több helyen járt gimnáziumba, majd a bécsi egyetemen jogot hallgatott, majd a *Die Presse* szerkesztőségének tagja lett. Ő tudósította Ferenc József koronázásáról újságját. Hírlapi cikkeiben lelkes védője volt Deák Ferenc politikájának. Horváth Boldizsár a miniszterelnökségre rendelte őt be fogalmazónak, majd 1872-ben Andrássy Gyula gróf külügyminiszter vitte magával Bécsbe. Rövid időn belül magyar nemes, udvari tanácsos és miniszteri osztálytanácsos lett. Munkatársa volt a *Neue Freie Presse*nek, a *Pesti Napló*nak, a *Borsszem Jankónak*, a *Hírmondónak*, a *Reform*nak, a *Fremdenblatt*nak. Színdarabjai egymás után kerültek

²⁹ Koszorúzás, éremsztás az emléknapon. In: Kisalföld, 2007. 234. sz., okt. 6., p. 7.; Elismerték a legjobbakat: Az iskola alapító igazgatójára emlékeztek a Doborjániban. In: Kisalföld, 2009. 236. sz., okt. 8. p. 8.

³⁰ Csatkai Endrére emlékeztek: Emléktábla Darufalván. In: Kisalföld, 1986. 216. sz., szept. 12. [8.]

³¹ Budapest V. kerületi halotti anyakönyvből. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-DTW3-V7F?fbclid=IwAR3vZvjq-zm9x4E2FtwzI1vrjq6YEvYGCgzXu7rGdaq70Mvrf9gRYgdvWM&i=296>

Az út másik oldalán a malomhoz tartozó lakóépület helyi védelem alatt áll (A szerző felvétele)

színre. Különösen a *Neues Pester Journal*ban Onkel Tóbiás álnéven megjelent írásai voltak népszerűek.

A Nemzeti Kegyeleti Bizottság 2007-ben a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította az írónak a budapesti Fiumei úti temetőben, a 28-as parcella I-es sorának 34-es sírjában található nyughelyét.

Erdei Malom köz

Nevét 1945-ben kapta. A Brennerbergi utat köti össze a Szőlőskert utcával. Az Erdei, más néven Kárpáti-malom (Erdei Malom köz 10.) névváltozásai szinte elmesélik történetét (Waldmühle) – Mühl – Tiefbrunner. Bánfalván szerető tisztelet övezi a tulajdonos Kárpáti-Gangl családot. Az épület eredete a 17. század elejére nyúlik vissza, barokk külsejét a 18. században kapta. A krónikák szerint valamikor az 1600-as évek közepén épült, azután többször átépítették, utolsó nagyobb felújítása – a mestergerendán is szereplő dátum szerint – 1873-ban volt. Konrad Johann Mühl 1761-ben vásárolta meg, a vízimalom szerkezete 1832-ből való. A 19. században egy ügyes bádgosmester, Tiefbrunner Karl lett a tulajdonos, aki Mühl Katharinát vette feleségül. Ebből a házasságból négy lány született: Irma, Elza, Hermina és Katalin. A kőszegi Flamisch György pék másodszüllött fia, Sándor zenetanár és zeneszerző (Kőszeg, 1872. január 2. - Sopron, 1939. február 26.) lett, és a soproni Evangélikus Tanítóképzőben kapott állást. Tiefbrunner Irmát vette feleségül. Így lett malomtulajdonos, s mivel nevét Kárpátira magyarosította, az őrlőhelyet is Kárpáti-malomként kezdték emlegetni. Így ismerik máig a soproniak. A három vízikerékkel működő, három kőjáratos malom utoljára 1949-ben működött. Az épületegyüttes 1954-ben került műemléki védelem alá, de néhány év múlva eladták. Akkor ugyanis a Kárpáti család a „kulákveszélyre” való tekintettel fölmondott a bérlőnek, így kerülte el az

államosítást, ennek köszönhetően megmaradtak a gépi berendezések. Az épület állaga fokról fokra romlott, szinte az utolsó pillanatban sikerült dr. Kárpáti György családjának visszavásárolnia az épületegyüttest a Taródi családtól, és felújítani azt. 2018-ra elkészült a műemlék épület tetőszerkezete és az oromfala, mára a csatlakozó épületegyüttes teljes szerkezeti felújítása. Restaurálták a homlokzatán lévő faragott kőkereteket és nyílászárókat. A malom monumentális erőátviteli szerkezetének, a közel három méter átmérőjű öntöttvas fogaskerekeknek a felújítása Tamás Péter pápai gépészmérnök segítségével készült, majd elkészült az a víztározó, amelyből a rekonstruált patakmedren keresztül vizet engedhetnek a malomkerékre. 2018. augusztus 20-án a Kárpáti-malomban örölt lisztből sütötték Sopron város kenyerét.³² A malomhoz tartozó lakóépület helyi védelem alatt áll a Rák-patak feletti boltozattal. A 19. század második felének jelentős ipari alkotása.

Kertjét 1958-ban természetvédelmi területté nyilvánították. Különlegességei közé tartozik az amuri parásfa (*Phellodendron amurense*) és a sárgafenyő (*Pinus ponderosa*), a lágyszárúak a kakasmandikó és az illatos hunyor. Mindez Dr. Kárpáti Zoltán (Sopron, 1909. október 1. – Budapest, 1972. június 8.) biológus, botanikus, dendrológus érdeme. A kertben található a hegyi templom előtti barokk, 1667-ben készült „Krisztus Kajafás előtt” stáció-pillére.³³

Erdei, másképpen Kárpáti-malom (Erdei Malom köz 10.) homlokzata az utca felől (A szerző felvétele)

³² Bertalan Judit: Soproni famíliák: A Gangl-Kárpáti család [kézirat]; *Pluzsik Tamás*: Ismét örölhet a malom: Dr. Kárpáti György újjáépítette fel a sopronbánfalvi műemléket. In: Soproni Téma, 2018. 7. 4. 02. 07. p. 4.; *Bódvai Ildikó, Magasi [Dávid]*: Újra élet költözik a Kárpáti-malomba: In: Kisalföld, 2018. 73. 216. 09. 16. p. 7.)

³³ *Lapidarium Hungaricum: Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye.* Budapest, 1988. 259.; *Oszlopokat emeltünk, hogy beszéljék a múltat: A milleniumi műemlék-helyreállítások lexikona.* Szerk. Tamási Judit. Budapest, 2000, 245.

Felsőerdő utca

Nevét 2005-ben kapta. A Darufalvi utcából délkeletre nyíló utca. A Kurta-Újhegy a korabeli térképeken két alakban tűnik fel: Lange Neuberg, Hochwald. Bánfalvánál 1855-ben tagosították a külterületet, ekkor több gyümölcsöskert volt a Magas-szántók, a Hosszú-újhegy, és a Kurta-hegy dűlőkben. A falutól északra elterülő dombháton szántóföldeket, délre rétet és erdőt, északnyugatra szőlőt és gyümölcsöst említenek.³⁴

Fenyő tér

A közterület nevét 1959-ben kapta. A Laktanya utcát köti össze egy enyhe kanyarral a Besenyő utcával. Alakja egy szögletes „U” betűt formáz. Ezért is lehetett korábbi neve Winkelgasse.

A Soproni-hegységben az erdők több mint 50 %-a telepített fenyves volt a 20. század közepén. Ma fokozottan védett a Tolvaj-árokban az öreg lucfenyves és a Várhely jegenyefenyő-állománya, valamint országos természetvédelmi emlékeknek nyilvánítandó a Mészvelemnél lévő lucfenyő folt az őshonos elterjedésének határán.³⁵

A Fenyő tér elrejtett és felújított műemléke a Walter Ábrahám – Greilinger Mihály (II.) – Bruckner Gottlieb malom. Az épületet Greilinger János Mihály 1778-ban vásárolta egy nyilvános árverésen. A malmot 1869-ben gőzmalommá alakították, majd lakást is kialakítottak benne. A malombirtokot a város 1890-ben kisajátította, majd 1918-ban ismét magánkézbe került. Az összes alapterület közel ötszáz négyzetméter, a két szinten kívül a pincével együtt. Mai tulajdonosa a földszinten műemlék jellegű otthont, az emeleten modern, stílusos lakást alakított ki Józsa Dávid okleveles építészmérnök közreműködésével.³⁶

A régi iskola (amit a felső tagozat használt) eredetileg katonai létesítmény volt, az első világháborúban csapatkórházként használták. A Soproni M. Kir. Szőlészeti és Borászati Szakiskolát 1922-ben alapította a M. Kir. Földművelésügyi Minisztérium. 1927-ben a Fenyő tér 1. alatt lévő iskolában átalakításokat végeztek. A szőlész-borász iskola ebben a formában 1949-ig működött itt. A Soproni Kísérleti Állomás története a Selmecebányai Központi Kísérleti Állomásig nyúlik vissza, amely működését az első világháború után Sopronban folytatta. A Központi Kísérleti Állomást 1933-ban Erdészeti Kutató Intézetté minősítették.³⁷ Az Erdészeti Tudományos Intézet 1949 júniusában Budapesten történt megszervezéséig Sopronban volt az erdészeti kutatás központja. Az iskolát Vajda Géza építészmérnök tervei alapján 1984 és 1985 között építették. Az új létesítményt 1985

³⁴ Rozsondai Károly – Sümeghy József: Sopronbánfalva: Falut tanulmány és községrajz. Sopron, 1937. 67–68., 146.

³⁵ Soproni Tájvédelmi Körzet: Monografikus tanulmányok a Soproni-hegység természeti és kulturális értékeiről. [Budapest]: Szaktudás Kiadó Ház; [Sarród]: Fertő-Hanság Nemzeti Park Ig., 2019. p. 13, 34.

³⁶ C. V.: Megújulhat a Greilinger-malom. In: <https://www.kisalfold.hu/sopron-es-kornyeke/megujulhat-a-greilinger-malom-873469/> (Letöltés: 2021. 02. 23.)

³⁷ Soproni Kísérleti Állomás. <https://erti.naik.hu/erti-soproni-kiserleti-allomas> (Letöltés 2021. 09. 01.)

szeptemberében vették használatba. 2007. szeptember 1-jétől az iskola új neve Soproni Német Nemzetiségi Általános Iskola – Deutsche Nationalitätenschule Ödenburg.³⁸

Az iskola mellett védett fák és fasorok találhatók. Védettek: 1 db fehér fűz (*Salix alba*), 1 db kislevelű hárs (*Tilia cordata*), vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), összesen 30 egyed.

Gáspár utca

Az Erdei malom köz utcából délkeletről északnyugatra nyíló utca nevét 2003-ban kapta. A bibliai háromkirályok egyikéről. A Mária Magdolna-templom hajójának freskótöredékein a betlehemi Szent Családot meglátogató a háromkirályok, illetve férfiszentek láthatók.

Gesztenyés körút

A Hajnal térről nyíló utca magyar nevét 1950-ben kapta, korábban is Kastanienringnek hívták. Egy tizenöt házhelynyi telken előbb egy fordított csúcsos „U” betűt formál, majd északnyugat- délkeleti irányban mintegy harminchét házhelynyi telken folytatódik, ezután szinte merőlegesen megtörik és két kanyart beiktatva szintén merőlegesen halad vissza a Hajnal térre.

A szelídgesztenye őshonos fánk (*Castanea sativa*, *C. vesca*, *C. silvestris*). A 16–17. században minden bizonnyal a maiaknál jelentősebb kiterjedésű gesztenyések voltak Bánfalván. Egy 1674-ből származó vizitatori jelentés említi, hogy a gesztenye Bánfalván „a pálosok erdejében összefüggő területeket alkot.” Loew Károly Frigyes (1699–1741) botanikus, orvos és Deccard János Kristóf (1686–1764) botanikus, evangélikus iskolaigazgató 1740–1741-ben közösen írták meg híressé vált munkájukat, ez az első hazai, bár még latin nyelvű flóramű, a *Flora Semproniesis*. Ebben gesztenyéseinkkel bőven foglalkoznak, előfordulási helyül Bánfalvát és az Alsó- és Felső-Lóvereket jelölik meg. 1837-ben Oderszky János visegrádi erdőmester gesztenyést említ a bánfalvi polgárok Madárárok és Ultra közötti erdejében is (3 kh).³⁹

A Gesztenyés krt. és Kolostor u. sarkán késő középkori, kora újkori sziklapincét találtak. A támfalak tövében ma osztrák tulajdonban van egy hatalmas, barlangszerű sziklapince, amelynek két 17. századi, domborművekkel díszített faragott kőkeretes bejárata van. A településen egy a kolostorhoz tartozó nagyobb pincerendszer és két különálló, magántulajdonban lévő hatalmas méretű sziklába vésett teremszerű pince ismert.

A Gesztenyés körút 9. műemlék. Zárt sorban álló, sarok helyzetű földszintes parasztház. Helyi védelem alatt áll a Gesztenyés körút 60., 60/A., jellegzetes oromfalas lakóház. A részházas portál szakszerűen felújítású. A 62. számú lakóház is helyi védelem alatt áll, itt a régészek kora újkori (17. század) kapu kerékvetőjét és szórványeletben edénytöredékeket találtak.

³⁸ Kubinszky Mihály: Adatok Sopron 20. századi iskola-építkezéseihez. Soproni Szemle, 2003. 57. 4. p. 59.

³⁹ Főző Géza: Soproni szelídgesztenyések. Soproni Szemle 2 (1938), 3. sz. 27–33.; Csapody István: A Sopron környéki szelídgesztenyések. Soproni Szemle 13 (1959). 3. sz. 44–63.

Gesztenyés körút 9. műemlék lakóépülete (A szerző felvétele)

A Gesztenyés körút 64. sz. a mai Pálos Pince. Emeletes lakóház jelentéktelen homlokzattal. A Gesztenyés krt. 68. késő középkori, kora újkori sziklapince.⁴⁰ Helyi védett tájértékű területbe tartoznak a Gesztenyés körút mentén a 36. sz., a 38. sz., a 40. sz., 54. sz. házak. Részházas porták még: Gesztenyés körút 1., 3., 11., 13., 45. 48., 56., 58., 58/A., 58/C, 58/D., 60., 62., 62/B. és a 65. házak.

Gyepes köz

A Szőlőskert utcáról nyíló zsákutca (2018)

A 18. században a Hidegvíz-völgyön kívül a Rák-patak alsó szakaszát Görbehalom és Bánfalva között összefüggő gyepes borították, melyek 10–150 m, átlagosan 60–80 m szélesek voltak. 1860–90 között több nagyobb (1:2880–1:5760) méretarányú kataszteri térkép készült ezeknek a területeknek a községhatáráról, melyek a hegység szinte teljes területét lefedik, és a gyepesek, szántók határai igen pontosan fel vannak tüntetve; sárgászöldes színezés jelöli a szárazabb legelőket, világoskék a nedvesebb réteket és kaszálókat. Mára a gyepesek területe a harmadára csökkent, az égerliget területe több mint kétszeresére nőtt.⁴¹

⁴⁰ A jánosrendi lovagok kastélyában rábukkantak a középkori alagút bejáratára. Sopronvármegye, 1924. 174. 08. 09.; Séta a bánfalvi pálosbarátok sokszázados alagútjában. Sopronvármegye, 1924. VIII. 10. 180. sz.

⁴¹ *Baranyai-Nagy Anikó, Baranyai Zsolt*: A patakmenti égerligetek táj történeti kutatása a Soproni-hegység területén. In: *Tájökológiai Lapok* 2 (2011), 375–413.